

Research Article

***Iran's criminal policy towards violating the right to security of children
and adolescents in cyberspace with a look at its jurisprudential
dimensions***

Ahmad Babaei^۱, Babak Pourghahramani^۲, Fatemeh Ahadi^۳

Received: ۲۰۲۳/۱۲/۲۲ Accepted: ۲۰۲۴/۰۳/۱۴

Abstract

The stunning progress of information technology in the early years of the twenty-first century has created countless changes in various fields and opened another door to the new world; in a way that has fundamentally changed and transformed all economic, social, political, cultural and scientific activities of mankind. Law, as a branch of the humanities that is responsible for regulating human relations within the framework of collective life, has raised questions about legal measures in this area by paying attention to the virtual world and the easy and simple access of children to the Internet and the existence of inevitable dangers in this vast area, and has proposed tools to prevent children from entering the virtual world in an unsafe manner and to take the necessary legal measures to protect them. Adopting a distinctive approach in the substantive criminal law of computer crimes can minimize the harm to children and adolescents by implementing prevention. In the meantime, questions and doubts are raised regarding the limits of freedom of use of the Internet for children, the limits of free flow of information in front of child users, the protection of children's privacy in cyberspace, and finally the role of legal regulations to protect and support this vulnerable group who can easily be exposed to abuse in this boundless world. In this research, using library and internet resources and rational analysis of the materials, the legislative policy of the criminal law system in the field of ensuring the security of children in cyberspace was examined, while studying the comparative studies of the Iranian legal system and international documents, with the aim of evaluating how to confront and prevent crimes committed in this field and expressing the issues and problems and the strengths and weaknesses of the approved laws, as well as providing suggestions and solutions to solve current problems.

Keywords: *Criminal policy, right to security of children and adolescents, cyberspace, jurisprudential dimensions.*

^۱ - PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

^۲ - Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran. (Corresponding Author).

^۳ - Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

مقاله پژوهشی

سیاست جنایی ایران در قبال نقض حق امنیت کودکان و نوجوانان در فضای مجازی با نگاهی به ابعاد فقهی آن

احمد بابائی^۴، بابک پورقهرمانی^۵، فاطمه احدی^۶

چکیده

پیشرفت خیره‌کننده فناوری اطلاعات در سال‌های آغازین سده بیست و یکم، دگرگونی‌های بسیاری را در زمینه‌های مختلف بوجود آورده و دروازه دیگری را به جهان نوین گشوده است؛ به گونه‌ای که تمام فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و علمی بشر را به طور بنیادین دستخوش تغییر و تحول قرار داده است. علم حقوق نیز به عنوان شاخه‌ای از علوم انسانی که تنظیم روابط انسان‌ها را در چارچوب حیات جمعی به عهده داشته، با امان نظر به دنیای مجازی و دسترسی آسان و ساده کودکان به اینترنت و وجود خطرات اجتناب‌ناپذیر در این پهنه گسترده، پرسش‌هایی را در خصوص اقدامات حقوقی در این عرصه پیش رو نهاده و برای جلوگیری از ورود غیرایمن کودکان در دنیای مجازی و اقدامات قانونی لازم برای حفاظت از آن‌ها، ابزارهایی را مطرح داشته است. اتخاذ رویکرد متمایز در حقوق کیفری ماهوی جرایم رایانه‌ای می‌تواند با اعمال پیشگیری، آسیب‌ها نسبت به کودکان و نوجوانان را به حداقل ممکن کاهش دهد. در این میان، پرسش‌ها و تردیدهایی در زمینه حدود آزادی استفاده از اینترنت برای کودکان، حدود گردش آزاد اطلاعات در مقابل کاربران کودک، حفاظت از حریم خصوصی کودک در فضای مجازی و نهایتاً نقش مقررات حقوقی برای حفاظت و حمایت از این گروه آسیب‌پذیر که به سهولت می‌توانند در این دنیای بی حد و مرز در معرض سوء استفاده قرار گیرند، مطرح می‌شود. در این پژوهش، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی و تحلیل عقلی مطالب، به بررسی سیاست تقنینی نظام حقوق کیفری در حیطه تامین امنیت کودکان در فضای مجازی ضمن مطالعه مقایسه‌ای نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی، با هدف ارزیابی چگونگی مقابله و پیشگیری نسبت به جرایم ارتكابی در این زمینه و بیان مسائل و مشکلات و نقاط قوت و ضعف قوانین مصوب و همچنین ارائه پیشنهادات و راهکارهایی جهت حل مشکلات کنونی پرداخته شد.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی، حق امنیت کودکان و نوجوانان، فضای مجازی، ابعاد فقهی.

^۴ - دانشجوی دکتری، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.

^۵ - دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران. (نویسنده مسئول)

b.pourghahramani@yahoo.com

^۶ - دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.

کودکان و نوجوانان به عنوان بخش های آسیب پذیر جامعه، نیازمند مراقبت و حمایت ویژه ای هستند. با این حال، در سراسر جهان، آن ها همچنان در معرض انواع مختلف خشونت، از جمله خشونت جسمی، عاطفی، جنسی و غفلت قرار دارند. این خشونت می تواند پیامدهای مخربی بر سلامت جسمی و روانی، رفاه عاطفی و رشد اجتماعی آنها داشته باشد. در حالی که بسیاری از کشورها قوانینی برای محافظت از کودکان در برابر خشونت دارند، اما هنوز هم خلاء های قانونی قابل توجهی در قوانین ملی در مقایسه با استانداردهای بین المللی وجود دارد. این خلاء ها می تواند کودکان را در معرض خطر بیشتری برای آسیب قرار دهد و تلاش ها برای پیشگیری از خشونت و پاسخگویی به آن را دشوارتر کند. این مقدمه به بررسی برخی از خلاء های قانونی رایج در قوانین ملی در زمینه پیشگیری از خشونت علیه کودکان و نوجوانان می پردازد. فقدان تعاریف جامع و فراگیر از خشونت علیه کودکان در قوانین ملی، که می تواند منجر به عدم گزارش و پیگرد قانونی سوء استفاده شود. عدم وجود قوانین کافی برای محافظت از کودکان در برابر اشکال خاص خشونت، مانند خشونت جنسی، سوء استفاده عاطفی و غفلت. موانعی مانند قوانین سکوت اجباری و ترس از تلافی که می تواند گزارش سوء استفاده را برای قربانیان دشوار کند. فقدان دسترسی به خدمات ضروری مانند مشاوره، مراقبت های پزشکی و پناهگاه برای قربانیان خشونت علیه کودکان.

اهمیت و ضرورت تحقیق

مساله خشونت علیه کودکان و نوجوانان امروزه یکی از مجربترین مصادیق نقض اشکار حقوق بشر محسوب می شود. ضرورت تحقیقی جامع به منظور بررسی این مساله که نظام بین المللی حقوق پسر با رویکرد حمایتی که دارد تا چه اندازه نسبت به خشونت علیه کودکان و نوجوانان واکنش نشان داده و چه راهکارهایی برای مقابله با آن ارائه داده است و همچنین بررسی اینکه آیا این فعالیت ها به اندازه کافی تاثیرات پیشگیرانه و بازدارندگی داشته است از اهمیت بسزایی برخوردار است. همچنین تبیین و بررسی مواد قانونی در حقوق داخلی و ضمانت اجرای موجود در این زمینه مهم ترین عوامل جهت پیشگیری از وقوع خشونت علیه کودکان و نوجوانان خواهد بود. بحث خشونت علیه کودکان و نوجوانان مبحثی است که تاکنون به طور تفصیلی بدان پرداخته شده است. اما تبیین موشکافانه تبیین خلاءهای قانونی در حقوق داخلی در این زمینه و هم چنین راهکارهای بین المللی مبارزه با آن و استفاده از این راهکارها در صورت یکسان بودن شرایط در حقوق داخلی مبحثی است که با توجه به نقش کودکان و نوجوانان در نهانی جامعه می تواند بسیار حائز اهمیت باشد. علیه کودکان و نوجوانان امروزه یکی از مخربترین مصادیق نقض اشکار حقوق بشر محسوب می شود. ضرورت تحقیقی جامع به منظور بررسی این مساله که نظام بین المللی حقوق بشر با رویکرد حمایتی که دارد تا چه اندازه نسبت به خشونت علیه کودکان و نوجوانان واکنش نشان داده و چه راهکارهایی برای مقابله با آن ارائه . داده است و همچنین بررسی اینکه آیا این فعالیت ها به اندازه کافی تاثیرات پیشگیرانه و بازدارندگی داشته است از اهمیت بسزایی برخوردار است. همچنین تبیین و بررسی مواد قانونی در حقوق داخلی و ضمانت اجرای موجود در این زمینه مهم ترین

عوامل در جهت پیشگیری از وقوع خشونت علیه کودکان و نوجوانان خواهد بود.^۷ بحث خشونت علیه کودکان و نوجوانان مبحثی است که تاکنون به طور تفصیلی بدان پرداخته شده است. اما تبیین موشکافانه نقش استاد بین المللی و منطقه ایی در مبارزه با زمینه و هم چنین راهکارهای بین المللی مبارزه با آن و استفاده از این راهکارها در صورت یکسان بودن شرایط در حقوق داخلی مبحثی است که با توجه به نقش کودکان و نوجوانان در تعالی جامعه می تواند بسیار حائز اهمیت باشد. این تحقیق از نظر ابعاد و مولفه هایی مهمی همچون بعد عملی یا کاربردی نتایج و همچنین توجه به دانش، نظریات و ادبیات موجود، دلایل مهمی برای اهمیت و ضرورت خود را دارا می باشد. فلذا ضرورت تحقق موضوع با توجه به آمار موجود و نتایج پیشنهادات پژوهش های انجام شده توسط دیگران به اثبات رسیده و می توان در این باره استدلال نمود که خشونت علیه کودکان و نوجوانان یک معضل جهانی است که پیامدهای مخربی بر سلامت، رفاه و آینده آنها دارد. این خشونت می تواند اشکال مختلفی داشته باشد، از جمله خشونت جسمی، عاطفی، جنسی و غفلت. کودکان به عنوان افراد ذی حق، از حقوق اساسی مانند حق بر سلامت، امنیت و آموزش برخوردارند.^۸ خشونت علیه کودکان نقض آشکار این حقوق بوده و مانع از رشد و شکوفایی آنها می شود. خشونت می تواند اثرات مخربی بر سلامت جسمی و روانی کودکان داشته باشد. این اثرات می تواند کوتاه مدت و بلندمدت باشد و شامل مواردی مانند آسیب های جسمی، مشکلات عاطفی، اختلالات رفتاری و مشکلات یادگیری باشد. خشونت علیه کودکان نه تنها به آنها آسیب می زند، بلکه بار سنگینی را بر جامعه نیز تحمیل می کند. هزینه های مرتبط با خشونت، از جمله هزینه های مراقبت های بهداشتی، خدمات حمایتی و اجرای قانون، می تواند قابل توجه باشد. پیشگیری از خشونت علیه کودکان و حمایت از قربانیان، گامی مهم در جهت ارتقای عدالت اجتماعی است. این امر به معنای ایجاد جامعه ای است که در آن همه کودکان، صرف نظر از پیشینه یا شرایط آنها، با احترام و کرامت رفتار شوند. کودکان و نوجوانان آینده هر جامعه ای را تشکیل می دهند. سرمایه گذاری در سلامت و رفاه آنها از طریق پیشگیری از خشونت، تضمینی برای آینده ای روشن تر و پایدارتر برای همه است. با توجه به این دلایل، رسیدگی به خلاء های قانونی در پیشگیری از خشونت علیه کودکان و نوجوانان امری ضروری و حیاتی است. این امر مستلزم تعهد و اراده جدی از سوی دولت ها، سازمان های بین المللی، جامعه مدنی و افراد برای ایجاد دنیایی امن تر و حمایت کننده تر برای همه کودکان است.^۹

^۷ مجید البدرانی، ولید ناصر. (۱۴۰۲). نقش دولت در حمایت از کودکان در برابر خشونت خانگی. دانشگاه ادیان و مذاهب، دانشکده حقوق.
^۸ محمد السوداني، وافی فاضل. (۱۴۰۲). خشونت والدین علیه کودکان در حقوق ایران و عراق. دانشگاه شیراز، پردیس بین الملل.

^۹ جعفر زاده، مریم. (۱۴۰۲). سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال خشونت خانگی علیه کودکان. دانشگاه حضرت معصومه (س)، گروه حقوق.

خشونت علیه کودکان و نوجوانان یکی از معضلات جدی جوامع امروزی است که پیامدهای مخرب و جبران ناپذیری بر سلامت جسمی، روحی و روانی کودکان و همچنین بر روند توسعه جامعه دارد. برای مقابله با این پدیده شوم، قوانین مختلفی در سطوح ملی و بین المللی وضع شده است.^{۱۰} با این حال، در بسیاری از کشورها، از جمله ایران، خلاء های قانونی متعددی در زمینه پیشگیری از خشونت علیه کودکان و نوجوانان وجود دارد که مانع از اجرای موثر قوانین و حمایت کافی از کودکان می شود. برخی از این خلاء های قانونی در قوانین ملی ایران در مقایسه با استانداردهای بین المللی عبارت اند از:

۱. تعریف خشونت علیه کودکان:

یکی از اساسی ترین خلاء های قانونی در ایران، فقدان تعریفی جامع و فراگیر از خشونت علیه کودکان است. در حال حاضر، تعاریف مختلفی از خشونت علیه کودکان در قوانین مختلف ایران ارائه شده است که این امر موجب ابهام و سردرگمی در تشخیص و رسیدگی به موارد خشونت علیه کودکان می شود. کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد، خشونت علیه کودکان را هرگونه آزار و اذیت، سوء استفاده و بی توجهی، شامل آزار جسمی، روحی یا جنسی، سوء استفاده جنسی، غفلت یا بی توجهی، استثمار یا سوء استفاده تجاری از کودکان، یا هر نوع آسیب یا ستم دیگری که در زمینه زندگی، تربیت، مراقبت یا روابط با کودک رخ دهد، تعریف می کند. این تعریف جامع و فراگیر، تمامی اشکال خشونت علیه کودکان را در بر می گیرد و مبنای مناسبی برای تدوین قوانین و سیاست های پیشگیرانه در این زمینه است. در حالی که در قوانین ایران تعاریف ارائه شده از خشونت علیه کودکان، جامع و فراگیر نیستند و برخی از اشکال خشونت، مانند خشونت عاطفی و غفلت، را شامل نمی شوند. این امر موجب می شود که بسیاری از موارد خشونت علیه کودکان شناسایی و رسیدگی نشوند.^{۱۱}

۲. گزارش موارد خشونت علیه کودکان:

یکی دیگر از خلاء های قانونی در ایران، فقدان سازوکاری مناسب برای گزارش موارد خشونت علیه کودکان است. در حال حاضر، افراد موظف هستند که موارد کودک آزاری را به مراجع ذیصلاح مانند نیروی انتظامی یا سازمان بهزیستی گزارش دهند. با این حال، ترس از مجازات یا انگ اجتماعی، بسیاری از افراد را از گزارش

^{۱۰} نور محمدی، زینب. (۱۴۰۱). بررسی اثربخشی توانبخشی روانی-اجتماعی مبتنی بر بازی های اجتماعی بر خودآگاهی هیجانی و مهارت های اجتماعی در کودکان در معرض خشونت خانگی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی.

^{۱۱} نجف زاده، مینا. (۱۴۰۰). تحلیل جرم شناختی قانون حمایت از کودکان و نوجوانان. دانشگاه علم و فرهنگ تهران، دانشکده علوم انسانی.

موارد خشونت علیه کودکان باز می‌دارد. کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد، دولت‌ها را موظف می‌کند که سازوکارهای مناسبی برای گزارش موارد خشونت علیه کودکان ایجاد کنند و از مصونیت گزارش دهندگان خشونت علیه کودکان حمایت کنند. در ایران، سازوکارهای مناسبی برای گزارش موارد خشونت علیه کودکان وجود ندارد و گزارش دهندگان خشونت علیه کودکان در معرض مجازات یا انگ اجتماعی قرار دارند. این امر موجب می‌شود که بسیاری از موارد خشونت علیه کودکان پنهان بماند و به مراجع ذیصلاح گزارش نشود.^{۱۲}

۳. حمایت از قربانیان خشونت علیه کودکان:

قوانین ایران حمایت‌های کافی از قربانیان خشونت علیه کودکان را ارائه نمی‌دهد. به عنوان مثال، در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، هیچگونه حمایتی برای کودکان قربانی خشونت جنسی در نظر گرفته نشده است. همچنین، این قانون هیچگونه حمایتی برای بازتوانی و توانمندسازی کودکان قربانی خشونت ارائه نمی‌دهد. کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد، دولت‌ها را موظف می‌کند که از قربانیان خشونت علیه کودکان حمایت کرده و خدمات لازم را برای بازتوانی و توانمندسازی آنها ارائه دهند. در ایران، حمایت‌های کافی از قربانیان خشونت علیه کودکان ارائه نمی‌شود و این کودکان در معرض آسیب‌های بیشتر قرار دارند.^{۱۳}

۴. مجازات عاملان خشونت علیه کودکان:

مجازات‌های مقرر در قوانین ایران برای عاملان خشونت علیه کودکان در برخی موارد کافی نیست و بازدارندگی لازم را ندارد. به عنوان مثال، در قانون مجازات اسلامی، مجازات آزار و اذیت جسمی کودکان حبس تا دو سال و مجازات آزار و اذیت جنسی کودکان حبس تا ده سال است. کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد، دولت‌ها را موظف می‌کند که مجازات‌های موثر و بازدارنده‌ای برای عاملان خشونت علیه کودکان در نظر بگیرند.^{۱۴}

رابطه بین دادرسی و پیشگیری از خشونت

^{۱۲} شیر علی بیگی، محمد رضا، (۱۴۰۱). حمایت حقوق بین‌الملل از کودکان متولد شده از خشونت جنسی در مخاصمات مسلحانه. دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز پیام نور تهران جنوب.

^{۱۳} هدایتی، وحید، (۱۴۰۲). پیمان نامه حقوق کودک و نظام حمایت از اطفال و نوجوانان در ایران. دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.

^{۱۴} آب رانی، پریا، (۱۴۰۰). بررسی عصب جرم‌شناختی رابطه رفتار خشونت‌آمیز با ارتباطات عملکردی در نواحی پیش‌پیشانی، شبکه حالت پیش فرض و عملکردهای اجرایی در کودکان و نوجوانان دارای اختلال برونی‌سازی مناطق نیازمند مداخله شهر تهران. دانشگاه شهید بهشتی، پژوهشکده علوم‌شناختی و مغز.

پیشگیری از خشونت در یک دسته بندی به پیشگیری کیفری و غیر کیفری تقسیم می شود (الف) پیشگیری کیفری موافق با اصل حمایت کیفری از کودکان در برابر بزه دیدگی پیشگیری کیفری به مجموعه اقداماتی اطلاق میشود که معطوف به اقدامات کیفری است. این اقدامات توسط نهادهای حکومتی صورت می گیرد و از جمله اقدامات پسینی تلقی می شود زیرا بیشتر، نظام قضایی پس از وقوع جرم و خشونت علیه اطفال وارد عمل می شود اما تدابیر پیشگیرانه نظام دادرسی و ورود و مداخله آن برای پیشگیری از خشونت باید قبل از به وقوع پیوستن آن و با کاهش خطر فعلیت آن صورت پذیرد. مجموعه اقدامات پیشگیرانه کیفری را میتوان به صورت زیر طبقه بندی کرد:

۱. جرم انگاری حمایتی

۲. تشدید مجازات خشونت علیه اطفال

۳. پیش بینی تشکیلات قضایی و نحوه دادرسی مستقل و افتراقی

۴. پیش بینی پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

(ب) پیشگیری غیر کیفری پیشگیری غیر کیفری ناظر به اقدامات جامعه محور است که تأکید بر جامعه پذیر کردن اطفال و کنترل اجتماعی در نهادهای غیر کیفری و در درون جامعه دارد. در این نوع پیشگیری در کنار تأکید بر جامعه پذیری، تحت تاثیر نظریه کنترل اجتماعی که نخستین بار توسط هیرشی مطرح شد و لزوم برقراری پیوند عمیق تر کودک با جامعه برای کاهش احتمال ارتکاب رفتار نقض کننده قوانین کیفری بر نقش فعال کودک در جامعه تأکید فراوان میشود. از طرفی این سیاست جنایی احتمال برچسب زنی را کاهش داده و بنا به اهمیت آن بسیار بدان پرداخته شده است. اقدامات جامعه محور در اسناد بین المللی نیز بسیار مورد تأکید است. فراگیر کردن آموزشها در خصوص اطفال و ویژگیهای آنان و معیارهای برخورد با بزهکاری آنان در جامعه همواره مطمح نظر اسناد بین المللی قرار گرفته است. پیشگیری جامعه مدار به به کارگیری اقدامهای غیر قهر آمیز اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی در محیط های مختلف درصدد از بین بردن عوامل محیطی جرم زا یا حداقل کاهش تاثیر آنها بر افراد است مدل نوین جرم شناسی، پیشگیری تقسیم بندی پیشگیری به پیشگیری وضعی و پیشگیری اجتماعی است. پیشگیری اجتماعی زمینه و علل جرم زا را از بین می برد ولی پیشگیری وضعی فرصت و امکان وقوع آن را کاهش می دهد یا دشوار می سازد. ضرورت پیشگیری از خشونت در درون نظام دادرسی از آن رو است که با وجود تلاش برای کاستن احتمال مداخله نظام قضایی در موضوعات در برگیرنده اطفال گاهی این امر اجتناب ناپذیر است نظام قضایی که بخشی از برنامه ریزیها برای کاهش خشونت و حمایت خشی از برنامه ریزی از اطفال از وظایف آن است نباید خود به محلی برای اعمال خشونت علیه طفل تبدیل

شود. «ریشه‌های احتمال خشونت پلیس نسبت به متهمان در فرایند دادرسی را میتوان در عوامل مختلف فردی، برون سازمانی و درون سازمانی جستجو کرد.^{۱۵}

* خشونت اقتصادی

خشونت اقتصادی زخمی پنهان در قلب جامعه است که نسل آینده را هدف قرار می‌دهد. این نوع خشونت، که شامل محروم کردن کودکان از منابع مالی، دارایی‌ها و فرصت‌های لازم برای رشد و رفاه آنها می‌شود، پیامدهای مخربی بر سلامت جسمی، روانی و عاطفی آنها دارد. کودکان در معرض خشونت اقتصادی، طعم تلخ فقر و گرسنگی را از نزدیک چشیده و از نیازهای اساسی مانند غذا، پوشاک، سرپناه، مراقبت‌های بهداشتی و آموزش محروم می‌شوند. این محرومیت‌ها، نه تنها سلامت جسمی آنها را به خطر می‌اندازد، بلکه زمینه‌ساز مشکلات تحصیلی، اضطراب، افسردگی، خشم و سایر مشکلات عاطفی و رفتاری می‌شود. در موارد وخیم‌تر، خشونت اقتصادی می‌تواند منجر به استثمار جنسی کودکان شود. عوامل متعددی در بروز خشونت اقتصادی علیه کودکان نقش دارند. فقر، نابرابری اقتصادی، سوء استفاده از مواد مخدر، خشونت خانگی و فقدان حمایت‌های اجتماعی از جمله این عوامل هستند. در بسیاری از موارد، این کودکان از خانواده‌هایی فقیر و آسیب‌پذیر می‌آیند که توانایی تامین نیازهای اساسی آنها را ندارند. پیشگیری از خشونت اقتصادی علیه کودکان و نوجوانان، نیازمند اقدامات جامع و فراگیر در سطوح مختلف جامعه است. حمایت از خانواده‌ها، مبارزه با فقر، حفاظت از کودکان در برابر کار کودک، آموزش و آگاهی‌رسانی و حمایت از قربانیان، از جمله گام‌های اساسی در این مسیر هستند. حمایت از خانواده‌ها از طریق ارائه کمک‌های مالی و خدمات به آنها، نقش مهمی در تامین نیازهای اساسی کودکان و پیشگیری از خشونت اقتصادی دارد. مبارزه با فقر و نابرابری اقتصادی از طریق اجرای سیاست‌های مناسب، گامی دیگر در جهت ریشه‌کن کردن این معضل است. حفاظت از کودکان در برابر کار خطرناک یا غیرقانونی از طریق وضع قوانین و مقررات سختگیرانه، ضروری است. این امر نه تنها سلامت جسمی و روانی آنها را حفظ می‌کند، بلکه فرصت‌های تحصیلی و رشد آنها را نیز فراهم می‌کند. آموزش و آگاهی‌رسانی در مورد خشونت اقتصادی، گامی کلیدی در جهت پیشگیری از آن است. این امر به افراد جامعه کمک می‌کند تا این نوع خشونت را شناسایی کرده و در صورت مشاهده آن، گزارش دهند. حمایت از قربانیان خشونت اقتصادی از طریق ارائه خدمات حمایتی مانند مشاوره، مراقبت‌های بهداشتی و کمک‌های مالی، نقشی حیاتی در التیام زخم‌های آنها و بازگشت به زندگی سالم دارد. خشونت اقتصادی علیه کودکان و نوجوانان، مشکلی پیچیده و چندوجهی است که نیازمند توجه و اقدام فوری در همه سطوح جامعه است. با اتخاذ تدابیر مناسب و همکاری

^{۱۵} ضیائی، زینب. (۱۴۰۰). تحلیل بزه دیده شناسانه از دواج اجباری کودکان. دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.

همه جانبه، می توانیم گامی موثر در جهت ریشه کن کردن این معضل برداشته و آینده ای روشن تر برای نسل آینده رقم بزنیم.^{۱۶}

* کودکان اجاره ای

۵۳۴

مبانی فقهی حقوق اسلامی

سیاست جهانی چینا در قبال نقض حق امنیت کودکان و نوجوانان در فضای مجازی با نگاهی به ابعاد فقهی آن

در دنیای امروز، پدیده ای به نام "کودکان اجاره ای" سر برآورده که چالش های اخلاقی، حقوقی و اجتماعی متعددی را به همراه دارد. در این روش، زوجین یا افراد مجرد از طریق توافق با یک زن، از رحم او باردار شدن و به دنیا آوردن فرزند خود استفاده می کنند. این توافق می تواند به صورت قانونی یا غیرقانونی انجام شود و در آن وظایف و تعهدات طرفین در قبال جنین و فرزند متولد شده مشخص می شود. دلایل متعددی برای توسل به رحم اجاره ای وجود دارد. زوجینی که به طور طبیعی نمی توانند باردار شوند، ممکن است به این روش به عنوان راه حلی برای داشتن فرزند متوسل شوند. زنانی که به دلیل مشکلات پزشکی قادر به بارداری یا زایمان نیستند، می توانند از رحم اجاره ای برای داشتن فرزند استفاده کنند. در برخی از جوامع، زوجین ممکن است به دلیل تمایل به داشتن فرزند پسر یا دختر، به رحم اجاره ای متوسل شوند. افراد مجرد یا زوجینی که تمایل به داشتن فرزندان بیولوژیکی خود دارند، نیز ممکن است از این روش استفاده کنند. با وجود این که رحم اجاره ای می تواند برای برخی از افراد راه حلی برای داشتن فرزند باشد، اما چالش های اخلاقی و حقوقی متعددی را به همراه دارد. یکی از مهمترین این چالش ها، "مالی کردن بدن زنان" است. رحم اجاره ای می تواند به مثابه کالایی تلقی شود که توسط زنان برای کسب درآمد اجاره داده می شود. این امر می تواند به سوء استفاده از زنان و به خطر انداختن سلامت آنها منجر شود. چالش دیگر، "حقوق جنین و فرزند" است. وضعیت حقوقی جنین و فرزند متولد شده از طریق رحم اجاره ای در بسیاری از کشورها نامشخص است.^{۱۷} این امر می تواند منجر به مشکلات مربوط به هویت، تابعیت، ارث و سایر حقوق قانونی شود. رحم اجاره ای می تواند بر "سلامت روان" زنان، زوجین و فرزندان متولد شده از طریق آن نیز تأثیر منفی بگذارد. این امر به دلیل مسائل مربوط به هویت، وابستگی عاطفی و انتظارات اجتماعی است. در برخی از موارد، "استثمار کودکان" نیز می تواند اتفاق بیفتد. این امر به ویژه در مواردی که رحم اجاره ای به طور غیرقانونی و بدون رضایت کامل زن انجام می شود، محتمل تر است. در ایران، در حال حاضر هیچ قانون صریحی در مورد رحم اجاره ای وجود ندارد. با این حال، برخی از فقهای شیعه رحم اجاره ای را با شرایطی مجاز می دانند. این شرایط شامل رضایت کامل زن و شوهر، عدم وجود غرض نامشروع، عدم آسیب به جنین و رعایت موازین شرعی است. زوجین نابارور می توانند قبل از توسل به

^{۱۶} Rocard, TDF, et Garance, KNA (۲۰۲۴). Le rôle de l'identification chez les adolescents exposés aux violences domestiques au Cameroun. Prépublications ESI, ۲۸, ۶۶۱-۶۶۱.

^{۱۷} Rahim, A.Z (۲۰۲۰). Niger Learning Improvement Work Management (Practices for Outcomes in Education Project) (P۱۶۸۷۷۹).

رحم اجاره ای، راه حل های جایگزینی را نیز در نظر بگیرند. لجاج مصنوعی، تلقیح مصنوعی و ناباروری با روش های کم تهاجمی از جمله این راه حل ها هستند. در نهایت، پدیده کودکان اجاره ای ابعاد پیچیده و چالش برانگیزی دارد که نیازمند توجه و بررسی عمیق از جنبه های اخلاقی، حقوقی و اجتماعی است. یافتن راه حل هایی برای رفع چالش های موجود و تضمین حقوق همه طرفین درگیر، از جمله زنان، زوجین و فرزندان، ضرورتی انکارناپذیر است.^{۱۸}

در سایه ی خانه ها و در سکوت مطلق، خشونت علیه کودکان کار در خانه، زخمی عمیق بر پیکره ی جامعه بشری و کودکی است. این کودکان، قربانیانی خاموش هستند که در معرض انواع سوء استفاده های جسمی، روحی و جنسی قرار می گیرند. کودکان کار در خانه، چه به صورت مستخدم، پرستار بچه یا در مشاغل دیگر، در معرض خطرات متعددی قرار دارند. ساعات کاری طولانی، دستمزد ناچیز، عدم امنیت شغلی، عدم برخورداری از حقوق اولیه مانند مرخصی و بیمه، و در معرض خطر بودن سلامتی و جان آنها، تنها بخشی از این خطرات است. اما خشونت علیه این کودکان، فراتر از این موارد است. بسیاری از آنها در معرض سوء استفاده های جسمی، مانند کتک زدن، مجروح کردن و تنبیه های غیرانسانی قرار می گیرند. توهین، تحقیر، تهدید و ایجاد ترس، از جمله سوء استفاده های روحی است که این کودکان به طور مداوم با آن دست به گریبان هستند. متأسفانه، سوء استفاده جنسی از کودکان کار در خانه نیز رواج دارد. این کودکان به دلیل موقعیت آسیب پذیر خود، در معرض تجاوز جنسی، آزار و اذیت و سایر رفتارهای نامناسب جنسی قرار می گیرند. عواقب خشونت علیه کودکان کار در خانه، مخرب و بلندمدت است. این کودکان از نظر جسمی و روحی آسیب می بینند، دچار مشکلات عاطفی و رفتاری می شوند، و در آینده با چالش های متعددی در زمینه های تحصیلی، شغلی و اجتماعی روبرو خواهند شد. عوامل متعددی در بروز این پدیده شوم نقش دارند. فقر، نابرابری اجتماعی، فقدان حمایت های قانونی و ضعف در سیستم های حمایتی از جمله این عوامل هستند. در بسیاری از موارد، خانواده های این کودکان به دلیل مشکلات اقتصادی و اجتماعی، مجبور به فرستادن فرزندان خود به کار در خانه ها می شوند. پیشگیری از خشونت علیه کودکان کار در خانه، نیازمند اقدامات جامع و فراگیر در سطوح مختلف جامعه است. حمایت از خانواده های آسیب پذیر، وضع قوانین و مقررات مناسب برای حمایت از کودکان کار، تقویت سیستم های حمایتی، افزایش آگاهی عمومی و آموزش، و ایجاد فرصت های برابر برای تحصیل و اشتغال کودکان، از جمله گام های اساسی در این مسیر هستند.^{۱۹} در کنار اقدامات ذکر شده، توجه به موارد زیر نیز حائز اهمیت است: جلب مشارکت فعال سازمان های مردم نهاد و جامعه مدنی در امر پیشگیری از خشونت علیه کودکان. استفاده از ظرفیت های رسانه ها برای افزایش آگاهی عمومی و ترویج فرهنگ حمایت از کودکان. انجام تحقیقات و مطالعات بیشتر برای درک بهتر ماهیت و ابعاد خشونت علیه کودکان کار در خانه و یافتن راه حل های موثر برای پیشگیری از آن. با تعهد و

^{۱۸} Whitman, S., & Abidi, C. B. (۲۰۲۰). Preventing recruitment to improve protection of children. Allons-Y: Journal of Children, Peace and Security, ۴, ۲۴-۳۶.

^{۱۹} Cappa, C., & Jijon, I. (۲۰۲۱). COVID-۱۹ and violence against children: A review of early studies of child abuse and neglect, ۱۱۶, ۱۰۵۰۵۳.

اراده قوی از سوی همه، می‌توانیم گامی موثر در جهت ریشه کن کردن این معضل برداشته و دنیایی امن و عاری از خشونت برای کودکان کار در خانه بسازیم.^{۲۰}

* خشونت جنسی کودکان

۵۳۶

مبانی فقهی حقوق اسلامی

سیاست جهانی ایران در قبال نقش حق امنیت کودکان و نوجوانان در فضای مجازی با نگاهی به ابعاد فقهی آن

خشونت جنسی کودکان، کابوسی هولناک که تار و پود زندگی کودکان بی‌گناه را جریحه‌دار می‌کند و پیامدهای مخرب و غیرقابل جبرانی بر سلامت جسمی و روانی آنها برای تمام عمر به جا می‌گذارد. این جرم هولناک که شامل سوء استفاده جنسی، تجاوز و آزار می‌شود، می‌تواند توسط افراد مورد اعتماد یا غریبه رخ دهد و آمار وحشتناکی را به خود اختصاص داده است. طبق گزارش یونیسف، هر ۲۰ ثانیه یک کودک در جایی از دنیا مورد سوء استفاده جنسی قرار می‌گیرد. در ایران، با وجود فقدان آمار دقیق، شواهد نشان از شیوع بالای این معضل هولناک در جامعه دارد. غفلت از این موضوع و عدم اقدامات پیشگیرانه، زخمی عمیق بر پیکره جامعه و آینده کودکان این مرز و بوم خواهد گذاشت. اما در این میان، امیدی روشن وجود دارد. ما با اتخاذ رویکردی جامع و چندجانبه می‌توانیم گام‌های موثری در جهت پیشگیری از این جرم شنیع برداریم و دنیایی امن‌تر برای کودکان بسازیم. آموزش، نخستین گام در این مسیر است. آموزش به کودکان در مورد قسمت‌های خصوصی بدن، آموزش قاطعیت در برابر لمس‌های ناخواسته و نامناسب، و توانمندسازی آنها برای بیان احساسات و درخواست کمک، نقشی کلیدی در پیشگیری از سوء استفاده جنسی ایفا می‌کند. علاوه بر آموزش کودکان، بزرگسالان نیز باید در این زمینه آگاه و مجهز شوند. آموزش علائم سوء استفاده جنسی، چگونگی صحبت با کودکان در مورد این موضوع حساس، و ارائه منابعی برای گزارش موارد مشکوک، از جمله وظایف مهم بزرگسالان در قبال کودکان به شمار می‌رود. ایجاد محیط‌های امن، گامی دیگر در جهت پیشگیری از خشونت جنسی کودکان است.^{۲۱} نظارت دقیق بر کودکان در مکان‌های عمومی، تدوین و اجرای سیاست‌های قاطعانه در زمینه سوء استفاده جنسی در مدارس و مهدکودک‌ها، و همکاری با سازمان‌های محلی برای ایجاد جامعه‌ای امن و حامی کودکان، از جمله اقداماتی هستند که می‌توان در این راستا انجام داد. حمایت از قربانیان، ستون دیگر این مبارزه است. ارائه خدمات مشاوره و روان‌درمانی به کودکان آسیب‌دیده، کمک به آنها در طی کردن مراحل قانونی و پیگیری حقوقشان، و آموزش مهارت‌های لازم برای پیشگیری از سوء استفاده مجدد، از جمله اقدامات ضروری در جهت حمایت از این دسته از کودکان بی‌گناه است. افزایش آگاهی عمومی، پازل نهایی این مبارزه را تشکیل می‌دهد. اطلاع‌رسانی گسترده در مورد سوء استفاده جنسی از کودکان، تشویق مردم به گزارش موارد مشکوک، و ترغیب رسانه‌ها به

Cappa, C., & Jijon, I. (۲۰۲۱). COVID-۱۹ and violence against children: A review of ^{۲۰} early studies of child abuse and neglect, ۱۱۶, ۱۰۵۰۵۳.

Pereda, N., & Díaz-Faes, DA (۲۰۲۰). Family violence against children in the wake ^{۲۱} of the COVID-۱۹ pandemic: A review of current perspectives and risk factors. *Psychiatry and mental health of children and adolescents*

انعکاس مسئولانه این موضوع، از جمله اقداماتی هستند که می‌توان برای ارتقای آگاهی عمومی انجام داد. ۲۲ به یاد داشته باشیم، هر یک از ما در قبال کودکان، مسئولیم و می‌توانیم در پیشگیری از این جرم هولناک و نجات زندگی‌های بی‌گناه، نقشی موثر ایفا کنیم. با آموزش، ایجاد محیط‌های امن، حمایت از قربانیان و افزایش آگاهی عمومی، می‌توانیم دنیایی امن‌تر برای کودکان بسازیم و آینده‌ای روشن‌تر را برای آنها رقم بزنیم. پیشگیری از خشونت جنسی علیه اطفال خشونت جنسی به دلیل آثار مخرب طولانی مدت آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. توصیه‌های سازمان ملل همواره بر ایجاد قوانین بازدارنده در این رابطه استوار شده است قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ موارد متعددی از خشونت جنسی علیه اطفال را جرم انگاری کرده است. آزار و سوء استفاده جنسی اعم از تماسی و غیر تماسی توسط محارم، به عنف و غیر از آن و بهره‌کشی جنسی برای هرزه‌نگاری و سوء استفاده جنسی در دسترس کودک قراردادن محتویات مستهجن یا، مبتذل استفاده از طفل برای فروش این محتویات وارد و صادر و انتشار و تکثیر محتوای مستهجن که در آنها از اطفال بهره‌گیری و کام‌جویی شده است و همچنین برقراری ارتباط مجازی برای آزار جنسی نامشروع و همچنین هر نوع معامله کودک با هدف فحشا و هرزه‌نگاری از موضوعاتی است که مقنن در ماده ۱۰ و ۱۱ این قانون به جرم انگاری آنها مبادرت ورزیده است. ۲۳

نتیجه‌گیری

یکی از رویکردهای مهم نظام‌های عدالت کیفری، حمایت کیفری از گروه‌های آسیب‌پذیری چون کودکان است که بیش از دیگران در معرض بزه دیدگی و پیامدهای گوناگون آن قرار دارند. یکی از راهبردهای سیاست کیفری ایران در این باره تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان است. این پژوهش که با روش توصیفی-تحلیلی نگاشته شده، درصدد است تا مهم‌ترین مؤلفه‌های جرم‌شناختی این قانون را مطالعه کند. این قانون به جلوه‌های گوناگون کودک‌آزاری و خشونت علیه کودکان می‌پردازد و برای حمایت کیفری از آن به تبیین وضعیت‌های مخاطره‌آمیز کودکان و نیز نهادسازی توجه نشان می‌دهد. این حمایت برای دستیابی به اهدافی چون پشتیبانی از کودکان در معرض خطر بزه دیدگی و نیز توانمندسازی آنان در پرتو بازجامعه‌پذیری مناسب سازماندهی شده است. بر پایه قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، این شهروندان با چالش مهمی همانند آسیب‌پذیری مواجه هستند. زمینه‌های آسیب‌پذیری آنان نیز به دو دسته کاستی‌های خانوادگی و جامعه‌ی تقسیم می‌شود. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان همچنین پاسخدهی به این چالش‌ها را مورد توجه قرار داده که بر پایه تبیین‌های نظری مهمی چون جرم‌شناسی رشد، مدیریت ریسک جرم و نیز جرم‌شناسی ترجمه‌ای استوار

۲۲ Bhatia, A., Fabbri, C., Cerna-Turoff, I., Turner, E., Lokot, M., Warria, A., ... & Devries, K. (۲۰۲۱). Violence against children during the COVID-۱۹ pandemic. Bulletin of the World Health Organization, ۹۹ (۱۰), ۷۳۰.

۲۳ Petrovsky, N., Capa, C., Pereira, A., Mason, H., & Daban, RA (۲۰۲۱). Violence against children during COVID-۱۹: Assessing and understanding change in the use of child abuse and neglect helplines, ۱۰۴۷۵۷, ۱۱۶.

است. رهیافت های عملی این قانون نیز عبارت از پیشگیری از بزه دیدگی کودکان و نوجوانان و پیش بینی زیرساخت های قضایی لازم در فرآیند دادرسی کیفری (اختصاصی شعبی از دادسراها و دادگاه ها به جرایم علیه کودکان و نوجوانان، پیش بینی کنشگری مددکاران اجتماعی، پیش بینی جنبه عمومی برای همه جرایم علیه کودکان و نوجوانان، پیش بینی نقش -آفرینی سازمان های مردم نهاد) است. این پژوهش دریافته است که قانون حمایت از اطفال و نوجوانان با الهام از آموزه های جرم شناختی و به ویژه جرم شناسی رشد و جرم شناسی اصلاح و بازپروری به مدیریت کیفری کودکان و نوجوانان و پیشگیری از بزه دیدگی آن پرداخته است.

منابع

- خلف خانی، نگار. (۱۳۹۹). ضرورت توسل نظام حقوق بین الملل در پیشگیری و مقابله با خشونت خانگی علیه زنان و کودکان در دوران بیماری های پاندمیک. دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق.
- تبریزی، علی. (۱۳۹۸). بررسی علل و آسیب های ناشی از خشونت فیزیکی و روانی علیه کودکان و نوجوانان و ارائه راه کارهای پیشگیرانه از منظر فقه و حقوق. موسسه آموزش عالی آفاق، دانشکده اقتصاد و علوم انسانی.
- نیلوفری، حسان. (۱۴۰۰). بررسی جرم شناختی -حقوقی ازدواج کودکان در ایران در پرتو اسناد بین المللی و راهکار پیشگیری از آن. دانشگاه گیلان، پردیس دانشگاهی.
- مجید البدرانی، ولید ناصر. (۱۴۰۲). نقش دولت در حمایت از کودکان در برابر خشونت خانگی. دانشگاه ادیان و مذاهب، دانشکده حقوق.
- محمد السودانی، وافی فاضل. (۱۴۰۲). خشونت والدین علیه کودکان در حقوق ایران و عراق. دانشگاه شیراز، پردیس بین الملل.
- جعفر زاده، مریم. (۱۴۰۲). سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال خشونت خانگی علیه کودکان. دانشگاه حضرت معصومه (س)، گروه حقوق.
- نور محمدی، زینب. (۱۴۰۱). بررسی اثربخشی توانبخشی روانی -اجتماعی مبتنی بر بازی های اجتماعی بر خودآگاهی هیجانی و مهارت های اجتماعی در کودکان در معرض خشونت خانگی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی.
- شیر علی بیکی. محمد رضا. (۱۴۰۱). حمایت حقوق بین الملل از کودکان متولد شده از خشونت جنسی در مخاصمات مسلحانه. دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز پیام نور تهران جنوب.
- نجف زاده، مینا. (۱۴۰۰). تحلیل جرم شناختی قانون حمایت از کودکان و نوجوانان. دانشگاه علم و فرهنگ تهران، دانشکده علوم انسانی.

آب رانی. پریا (۱۴۰۰). بررسی عصب جرم شناختی رابطه رفتار خشونت آمیز با ارتباطات عملکردی در نواحی پیش پیشانی، شبکه حالت پیش فرض و عملکردهای اجرایی در کودکان و نوجوانان دارای اختلال برونی سازی مناطق نیازمند مداخله شهر تهران. دانشگاه شهید بهشتی، پژوهشکده علوم شناختی و مغز.

هدایتی، وحید. (۱۴۰۲). پیمان نامه حقوق کودک و نظام حمایت از اطفال و نوجوانان در ایران. دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.

عینی میانه، لیلیا. (۱۴۰۰). کارکردهای پیشگیرانه حضانت در جرایم کودکان و نوجوانان. دانشگاه علم و فرهنگ تهران، دانشکده علوم انسانی.

طاهری، سپیده. (۱۴۰۰). حمایت از کودکان در خانواده های پرخطر با نگاهی به قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب سال ۱۳۹۹. دانشگاه شهید بهشتی، پژوهشکده خانواده.

قیداری، سحر. (۱۴۰۰). بررسی و تحلیل قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ از منظر آیین دادرسی کیفری. دانشگاه البرز، دانشکده علوم انسانی.